

HORRENDA
E L V V I O

DEPLORANDAE CALAMITATES
Grauissima detrimenta,

*In Comenses agros, suburbia, sacras aedes, &
canobia, per Coxiam cæterosq; torrentes
in Larium Lacum prorumpentes*

XVII. Kal. Octobr. An. MDCX.

miserrimè inuecta.

Per Franciscum Ruscani Cæcum Comen-
sem breui, quàm maximè fieri potuit,
oratione compræhensa.

MEDIOLANI,

Apud Pandulfum Malatestam, Impresorem Cam.

Imprimatur.

*Frater Aloysius Bariola Augustinianus
Consultor Sancti Offitij pro Reveren-
dissimo Inquisitore.*

*Aloysius Bossius Canonicus Ordinarius
Theologus pro Illustrissimo Cardina-
li Archiepiscopo.*

Vidit Saccus pro Excell. Senatu.

Raphaeli Montorfano viro eruditif-
simo Franciscus Rusca cæcus Co-
mensis perpetuam precatur
incolumitatem.

*Q*uam tua postulant erga me merita,
quæ non modò referenda, sed ne-
que cogitanda gratia consequi nun-
quam potero, multis affectus mole-
stijs. (Humanissime Montorfane) tardius ad te
scripsi. Nec mirum: nosti enim quam animi tran-
quillitatem studiare requirant, qua profectò qui va-
cant, musas deserere, bonis artibus longum vale-
dicere, omnino necesse est. Et quamvis grauissi-
ma epistolæ tuæ capita me plurimum urgent, ta-
men quæ in honestissima Comensium regione
hiscæ tristissimis temporibus miserrimè accide-
runt, ut tibi nota sint, mea in te obseruantia ve-
hementius urget. Quinimmò de luctuosa Co-
mensium eluione mihi aliquid, ad te scribere po-
tissimum cogitanti, hanc prouinciam meis viri-
bus sanè imparem, iuuenis ingenuus, rectissimis
studijs, optimisq; artibus præditus, nostri aman-
tissimus, Hieronymus Borsarius, quò gratius fo-
re tibi asseruit, eò studiosius suscipere decreui. Sed

4
qui collyrio eget, cum cernere nequeat, hac ip-
sa ceteris spectanda quo pacto proponet? Ma-
iores fortunarum, aedium, fundorum, quam ut à
caeco scribi possint fuisse ruinas, hinc facilius col-
liges. Vale Como, Kalendis Nouembris. M. D. C. X.

Magna incommoda per Coxiam Torren-
tem rapidissimū, grauissimaq; detrimē-
ta in agrum Comēsem, Sacras ædes, cœ-
nobias, domos miserimè illata: Multa
pistrina, Arienca fundus, D. Martini pagus,
templum D. Sebastiano dicatum, Sacra D. Bar-
tholomæi ædes, pons fornicatus, Cruciferorum,
Cælestinorum, D. Hieronymi Patrum, præterea
Monialium Claræ, Margaritæ, Catharinæ san-
ctarum Virginum, Diui etiam Thomæ cœnobias,
Portæ turris suburbia, Xenodochium, Pratum
Pisanum, Dominicanorum Patrum fundus, D.
Pantaleonis sacellum, Collegium Gallium, vi-
cus suburbium, tanta aquarum vi obruta sunt, &
multis in locis deruta. Bresciæ etiam fluminis, cæ-
terorumque riuulorum in Larium lacum fluentiū
non sine graui aruorum Comensium iactura ma-
gnæ effusiones, Diluuias, bella, hominum clades,
exustiones, cæteraque id genus calamitates, quæ
genus humanum plerumque inopinanter oppri-
mere solent, si à nobis, vt par est, æquissima lance
ponderarentur, non modo spe omni abiecta, quod
belluarum extremum est, concideret animus, ve-
rum etiam mirum perciperentur fructus. Nā illa
Dei Optimi Maximi immensa bonitas, cuius sin-
gularis, & infinita pietas nullo spatio, nullis fini-
bus circumscribi potest, vbi interiores impulsus di-
uini afflatus, res secundæ, assiduæ Religiosorum
patrum admonitiones, nihil profuere, vt tandem
aliquando se colligant, respiscant, à deprauata
peccandi consuetudine ad meliorem frugem se
recipiant, miserimos peccantes acrioribus reme-
dijs saepe coercent. Quod si abominanda turpissi-
morum hominum scelera, quibus grauis Diuini
Numinis indignatio, quæ clementissimi Dei per-

6
timiscendus furor vehementer concitatur, impu-
nita, in ultraque ferri etiam diu videmus, nec pœ-
nis, supplicijs, cruciatibus, quid? acerbissima
morte de repente multari, de diuina iustitia, ni-
hil nobis, quæ omnium tempora nouit, idcirco
est verendum: si quidem supplicij tarditatem acer-
bitate pœnæ compensare solet. Quod quidem
fat ali quadam virtute nobis contigisse arbitror,
vt qui à summo omnium conditore, atque mode-
ratore peccatis nostris auersi eramus, nulla diuini
largitoris liberalitate allekti, non innumeris deli-
niti beneficijs, acrius tandem corrigeremur: atque
vtinam his salutaribus admonitis animæ salutē
consulamus, cæteris consuluisse satis videbimur.
Qui vrbem Comensem tunc administrabant pru-
dentissimi patres, vt vrbis angustijs amplio-
rem relinquerent locum, & incolas tanto aquarum
discrimine liberarent, à sinistra ad dexteram pro-
pe montis radices, vt & riuulos è proximis mon-
tibus fluentes, & pluuias sinu suo reciperet anno
Millesimo ducentesimo sexagesimo quinto Coxia
torrenti rapidissimo per mediam vrbem in Lariū
lacum olim influenti, communij ciuium consensu
aliud aditum patefecerunt. Quo autem Comen-
sium sumptu id fuerit factum firmis muror-
um aggeribus septum, ingentibus munitis
vallarum, senis pontibus fornicatis instructum tor-
rentis alueum, facile videre est. Iam tres aguntur
anni quibus Idibus Octobris magna etiam eluuio
nonnulla monialium cœnobia, agros magno Co-
mensium detrimento calamitosè inuaserat; sed
illa nec grauium detrimentorum magnitudine,
nec agrorum vastitate, nec ædium ruina cum hac
vilo modo conferenda est. Itaque XVI. Kalendis
Novembris cum nonnullis diebus pluuia haud
leuis

7
Ieuis præcessisset, quo die Deus Optimus Maxi-
mus lucem condidit, toto pomeridiano tempore,
aer in vaporem concretus cœlum ita cæcis ob-
duxit nubibus, vt vehementissimus statim ad-
fuerit nymbus: cuius vim sanè inauditam quis
scriptis, aut oratione complecti posset? ingenuè
tamen fatebor, si adfuisses (suauissime Montorfa-
næ) expressam vniuersalis eluisionis esse imagi-
nem verè dixisses. Occidente sole, nocte que in-
gruente, vis imbrium maior terram obruere cæpit:
tunc Coxia fluuius imbri crescens, ex proximis
montibus præcipiti cursu lapsus ita intumuit, vt
multæ pistrina, quæ à D. Martini valle aguntur, ma-
gno impetu deuastarit. Sed, quod profusissimè do-
lendum est, rapidissimi torrentis, tam repentina
vis extitit, vt molitores, & qui eam montis partem
colunt, agrestes, concitatissimum bacchantis flu-
uij furorem nullis remedijs comprimere potue-
runt: tunc miserandum mortalium oculis sese ob-
tulit spectaculum. Matres tanto mortis terrore
penè exanimatæ filios vagientes ab incunabulis
rapiebant; alij armenta abigebant; alij rem fami-
liarem, quæque cariora erant à deterrimis hostis
infestissimi faucibus extorquere conabantur; alij
seruandæ vitæ studiosiores ædium fastigia celeri-
ter petebant; multi etiam ex magna, & turbulenta
tempestate ad sublimiorem montis partem, tanquã
in portum, se recipiebant: Feriebat æthera clamor,
opem ferre laborantibus, subuenire omnino inter-
dictum erat. Breuissimi temporis interuallo cana-
les, rotæ, pistrina, ædificia, tanto excidio deturbata
sunt, vt cum nulla daretur molendi facultas, vrbs
Comensis annonæ difficultatem quatrduo fuerit
passa. Eodem tempore Arienzan Comensium
villulam rapidissimus torrens deprædatus est, no-

bilium Bentiorum torcular, magnam domicilij
partem atrocitate pœnè incredibili deuorauit.
Extat etiã nigra vorago, magna profunditate de-
pressa, necnon aliorum Comensium agros, prata,
vineas funditus euertit. Quas verò iniurias Coxiæ
inhærens D. Martini pagus non pertulit? quibus
detrimentis non est affectus? firmissimam Taber-
narij domum, basibus circumfossis, salutem do-
mesticis fuga perentibus, cellam vinariam, dolia
vino plena, cubilia, lectulos, totam suppellectilem
rapidissimus torrês, multa inuoluens arena, miser-
rimè sepeliuit. Inde ingenti, quæ vndique flue-
bant, aquarum copia, flumen infestissimum, cu-
ius immanis voracitas nulla miserorum pernicie
expleri poterat, maiori, quàm vt verbis explicari
possit, impetu D. Bartholomæi pontem fornicata-
tum, profectò munitissimum, de repente aggressus
est. Quod genus dicendi (prohi Deus immorta-
lis) quæ vbertas ingenij, quod flumen orationis,
horrendos ingentium lapidum conflictus, ma-
gnos fragores, rapidas, vortices posset, nō modo di-
cendo complecti, sed neque percensere numeran-
do? quò incredibilis aquæ impetus ferebatur,
vim fluminis concitata pons munitissimus repel-
lebat: quæ fluctus pertinaciter repugnantes adi-
tum tentabant, munimenta, tanquam firmissima
propugnacula, acriter obstabant: aqua locorum
angustijs coacta exiliens pontem superabat, lapi-
dum, pontis, aquæ, aggerum luctuosus erat confi-
ctus: sed multa lignorum, atque arborum conge-
rie, quæ aditum aquæ intercluserat, magis ma-
gisque sequens vorticibus rapidis, multaque flauus
arena, fractis propugnaculis propè pontem, sa-
eramque D. Sebastiani ædem, quæ munitiores ag-

geres repugnabant, tanto impetu stridore, tanto
framitu, quanto dici possit maximo. hostis deter-
rimus erupit, victor que euasit. Nunc prodigium
aeternis monumentis consecrandum, nullo modo
est silentio inuoluendum. Nam D. Sebastiani sa-
cratae domi pars posterior fluminis impetui obie-
cta, ubi purissima atque Beatissima Virginis Dei-
parae veneranda imago cernitur, ad quam magna
fluit supplex fidelium frequentia, omnino fuit il-
laesa, nullum passa est detrimentum. fores vero,
quae ad portam curris suburbia vertunt, confratru-
que chorus, ubi diuina recitantur officia, munitis-
simis punctis cum basibus excisis, tum eueris diui-
ni templi fundamentis, incredibili terrore subcu-
buerunt, inaudito fragore, oh rem miseram, pro-
stratae iacuerunt: tanta vastissima molis ruina cu-
iusdam proximi factoris uxor, leui morbo impedi-
ta, magno percussa terrore extremum edidit spiri-
tum. Et sane nisi illac aditum rapidissimus torrens
sibi aperuisset, antiquissimum monialium D. Cla-
rae cenobium solo funditus erat aequandum: nec
tamen euasit impune; aqua enim magno impetu
irruens, ostijs deiectis, uectibusque fractis in ipso
atrio terram immensa profunditate effodit, hospi-
tia, porticus, farinariam, cellamque oleariam, pe-
num, arena, congestaque lapidum multitudine
obruens, afflictis vineae muris totum cenobium
gravi iactura affecit. Moniales capite, fortunis om-
nibus periclitantes, quid agerent, quò se uerterent,
cuius opem implorarent, ad quem confugerent
vndique aquis obfessa, prorsus ignorabant. Nam
qui citrà pontem incolunt suburbani, in iisdem
vitae periculis constituti, rebus domesticis prospice-
re, suam, liberorumque salutem tuam certatim

cona-

10
conabantur. Huc maior accedebat calamitas; siquidem frequentissimo campanarum ictu, horrendis vociferationibus, foemineis eiulatibus, fræmitu rapidissimi torrentis, adde etiam multa nocte, nequidquam auribus percipi poterat, nec imminetia pericula vitari. Suburbium, quod superius vocant, tanta aquarum immensitate natauit: urbis portæ præter consuetudinem statim patuerunt, ut si qua foret miseris opitulandi facultas à ciuibus, nulla intermitteretur. Et quamuis illustris, admodumque Reuerendus Nicolaus Coquius, qui Reuerendissimi, ac Perillustri Philippi Archinti Comensis Prouinciæ Antistitis, Comitisque vigilantissimi vices gerit, vir cum præstanti prudentia, doctrina, vitæ integritate, cum etiam eximia pietate celeberrimus; nec non Illustrissimus, fortissimusque Horatius Pallauicinus Equestri dignitate insignitus, Demarchus, urbis Comensis rector, diligentissimus vir, & præstanti animi magnitudine, consilio, & commendanda in omnes pietate præstantissimus; plurimi etiam Comenses nobiles, multo magne adfuerint miseris opem mira animi alacritate allaturi, tamen quis concitatissimi fluminis impetum compressisset? Sed ad calamitosiora, deterioraque mea festinet oratio. Erumpens igitur atrocissimus torrens in portæ turris suburbium, vetustissimum D. Bartholomæi templum, Patrum Cruciferorum cænobium tanta vi expugnare conatus est, ut nisi firmissimæ extitissent bases, & aliò aditum sibi non aperuisset, de templi, ac totius domicilij excidio magnopere timendum erat. Corde trepidantes fenestris per gestatorias scalas Patres egressi vitam seruauere. Quæ supellectilis iactura fuerit, quæ cænobij detrimenta, longiori explicanda

da essent oratione. Nunc Portæ turris suburbij de-
 plorandas audi calamitates, & mecum ipse inge-
 misce. Repentinus adest turbo, & sæua tempestas
 à fronte, à tergo: suburbana domus magna à quarū
 obsidione tenentur, ingenti trepidant metu, proxi-
 ma imminet mortis imago, fluminis sæuissimè fu-
 rentis impetus omnia sternit, sternit officinas, diri-
 pit merces, cuncta ingenti miscet arena: magna
 factorum vasa olearia illice excisa, tanquam leuif-
 sima ligna nataræ cernebatur, quo trahebat impe-
 tus undæ: tabulas, farcimina, calopodia, pelles, om-
 nium supellectilem in fossas, in ipsa mœnia abdu-
 cebat, tanto impetu irruens, vt nisi firmissima ob-
 stitissent ciuitatis propugnacula, de ciuium salute
 magnopere etiam verèdum erat: euersis dolijs om-
 nia vino, omnia permixta oleo natabant. Quid de
 Comensi Xenodochio dicam? cuius pauimentum
 licet alto loco situm, ab aqua tamen duobus cubi-
 tis superatum est, & equile cum Xenodochio con-
 tinens profligauit. Hoc fatali, vt ita dicam, casu
 sanè acerbissimo, mulierem in quadam ædicula
 commorantem irrupens aquarum copia obruit,
 miserrimeque interfecit. Torrētis fræmitu, magnis
 miserorum vociferationibus omnia resonabant.
 Oh spectaculum, non modò hominibus, verum
 etiam mōtibus ipsis luctuosum. Pratum Pifanum,
 pistrinum citra fornicatum D. Abundij pontem
 sita, quæ Illustrissimi Abbatis Marei Gallij, viri am-
 plissimi, & integerrimi fundi sunt, Coxia Aprici
 fluminis effusione validior facta, prostratis muro-
 rum machinis magna feritate demolita est. Inde
 in Dominicanorum Patrum prædium irruens, vi-
 neam, necnon viridarium dissipauit. Hic atrocissi-
 ma iuxta Dominicanorum patrum cœnobia vallis

ex altissimo monte præcipitantis Coxia Aprici fluminis conflictu Caribdis immensa profunditate cernitur vorago. Quibus detrimentis Sacra D. Patuleonis ædicula, Collegium Gallium Illustrissimi ac Reuerendissimi Cardinalis Protonæi Gallij, viri celeberrimi, Principis Religiosissimi, summa liberalitate erectum, affecta sint, qui interfuerunt, ipsi narrare possunt. Non hucusque calamitas, sed longiori processit tramite. Mitto patrum Cælestinorum ædes aqua obrutas: D. Hieronymi patrum, D. Margaritæ monialium antiquissima cœnobis tanta eluione operta, silentio inuoluto. Prætereo diruta pistrina bina Coxia inhærentia, vnum Margaritæ, alterum Marthæ Sanctarum Virginum à Comensibus nuncupatum; iumenta aquis necata, quæ quoniam ad Illustrissimi Abbatis Marci Gallij prouentus spectant, quòd eius prædia sint, nisi magnis sumptibus instaurari possunt. Hæc meridiana luce clariora sunt, & multæ murorum infractiones testantur; sed quid de cæteris monialium cœnobijs dicam? fluuius quàm maximè sæuiens, no uas fumens vires, conatu inualescens ad sacras monialium arces Beatæ Catherinæ Virginis, & Sanctissimi Thomæ expugnandas audacissimus accessit non aliter, quàm fortissimi duces ad comprimendam pertinacissimi hostis temeritatem crebris bombardarum explosionibus, globis æneis urbis mœnia diuerberare solent. Itaque horribili monialiū stridore cœnobiolorum propugnacula, murorum aggeres ab aquarum uisus fluminis impetu auulsi horrendè ceciderunt. Vnda prorumpens in ipsas ædes furere, baccharique, omnia prosterbens sæuissimè cœpit, diripuit res domesticas, diripuit penū, omnia cæno impleuit. Quid profuit frequentissimus

campanarum ietus? quid implorata fides? quid cla-
 mores? si omnes suburbanorum domus aqua na-
 tabant, expilabantur domicilia, si omnia ruebant,
 qui que pro viribus nitebatur, vt se, suosque serua-
 ret incolumes. Totum vicum tanta aquarum vi
 sepultum Larium dixisses lacum. Quid mali Mo-
 niales non viderunt? quæ vitæ discrimina non su-
 bierunt? quis tantas rerum domesticarum redimet
 iacturas? & sanè nisi omnipotens Deus acerbissi-
 mam fluminum voracitatem compressisset, de cæ-
 nobiorum, suburbanorumque salute omnino actû
 erat. Qui verò publicis præsumt nobilium Comen-
 sium singularis prudētia nunquam satis commen-
 dari poterit: si quidem anno superiore magnis sum-
 ptibus vallis ducis alueus magna temporum diu-
 rurnitate multa arena, multisque lapidibus refer-
 tus, magno, & monialibus D. Laurentij, & Patri-
 bus Carmelitanis imminente periculo, euacuatus
 est. Nam vallis intumescēs, vel potius rapidus tor-
 rens, nisi patentem aditum inuenisset, non leuem
 monialibus iacturam illaturus erat. Carmelitano-
 rum verò cænobium, licet aqua obrutum omnino
 eversus erat. Hactenus paucioribus, quàm fieri
 potuit de maximis torrentum iniurijs: nunc de gra-
 uibus etiam fluminum, & riuulorum in Larium
 lacum protumpentium detrimentis pauca dicen-
 da sunt. Brescia, multorum scriptorum historijs
 flumen omnibus notissimum, Olindæ Longobar-
 dorum Reginae bis denis olim pontibus fornicatis
 summa liberalitate munitum, ex Generoso monte,
 altissimaque Heluetiorum rupe præcipiti delabēs
 cursu, licet patentem habeat aditum, tamen ma-
 gnis imbribus, multisque vallibus, quibus vndiq;
 septum tenetur, præter modum intumescens, acri-

ter

terminari, grauiſſima inferre damna ſæpe confue-
 uit. Sed ſi à concitatiffimo Flumine eius lateri in-
 hærentes grauiſſimis detrimentis olim affecti ſunt,
 nunc grauiora, longeque maiora extiſſe procul-
 dubio aſſerendum eſt. Ipſiſſima nocte Mugij Hel-
 uetiorum pagi bina piſtrina, ingentes vrnos, arbo-
 res, vineas præcipites adegit. Syluas, Claſſij prata,
 alia Comenſium ædificia ingenti terrore elatum
 flumen depopulatum eſt. In hac tanta agrorum
 Comenſium vaſtitate Excellentiffimi Ducis Pro-
 lomæi Gallij viri, & religione, & ſingulari pietate,
 & eximia animi magnitudine, rerumque gerenda-
 rum conſilio præſtantiffimi, iuxta Larium lacum
 ſita, quam Garuum vocant, egregia domus, max-
 mis ſumptibus, mirabili quadam arte inſtructa,
 his omnibus, quæ ad amplitudinẽ ſpectant, muni-
 tiſſima, Garrui præter modum irruentis fluuij in-
 iurias non effugit: quod omnibus mirum videtur,
 id accidere potuiſſe; ſiquidem non recto, ſed obli-
 quo aquæductu firmiſſimis lapidibus obuallato ſi
 quando imbrium copia Garruus efferretur, inſo-
 lentius ex altiffimo loco impetus, præcipitantis a-
 quæ facilius frangitur: huius tum ad hortorum ir-
 rigationes, tum ad tributa in piſcinam ferenda be-
 neficio vtuntur. Fractis igitur munimentis elatiori
 impetu quàm maxime irruens, piſcinam ingenti
 lapidum congerie obruens deuſtauit; hortos, cæ-
 teraque non leui iactura affectit. Præterea riuuli
 ſuauiſſimo murmure in Larium lacum leniter fu-
 gientes, ſuæ obliſi ſuauitatis, ſæuierunt, intumue-
 runt; magnorum fluminum vim obtinuerunt. Ita-
 que agros montium accliuitate, quibuſdam muris
 ſuſtentos diripuerunt, ſata ſtrauerunt, vineas, ſal-
 tus, ædiculas humiles, detrimento incolarum ſanè

15

incredibili in Larium prorumpentes adegerunt. Tantas ærumnas, non modò qui sunt, verum etiam qui futuri sunt, perpetuò lugebunt. Larium vrnis, arboribus, lignis vbique stratum, tabulas natate, magnas lignorum huc, atque illuc ferri strues, nautas certatim ligna colligentes triduo cernebas. Larius etiam insuetis fluminum tributis, tantaque aquarum copia elatus, limites excessit suos, urbem Comensem, inopinantes ciues nulla interposita mora obruere conatus est. Sed, oh deplorandas Comensium calamitates, dum incepto operi extremam manum imposuisse videbar, vulnus refricatum est vj. Idus Nouembris, cum biduo ante magnus fuisset imber, munitiones, quæ ad pistrina, ædificiaque instauranda magnis sumptibus factæ erant iterum sæuiens Coxia dissipauit, nec leui moniales D. Claræ detrimento rursus affecit. Hæc sunt (Doctissime Montorfane) quæ pro tuis erga me meritis ad te scribenda sigillatim putavi, quæ citius etiam habuisses si per Antonium Ruscam Parochialis D. Benedicti Rectorem, cuius opera vbique mihi præsto est, assiduis occupationibus impeditum, id mihi licuisset.

